

METODOLOGIA DE CENSOS HISTÒRICS

1. Introducció

L'Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT), atenent a les demandes de nombrosos usuaris, ha recopilat la sèrie històrica de dades censals (1768-1981) referides a les illes que completa la informació, ja facilitada en la web, dels censos posteriors.

A Espanya els censos tenen una llarga tradició històrica. Avui es defineix el *cens de la població* com una operació estadística de competència estatal i periodicitat decenal, l'objectiu principal de la qual és recollir les característiques demogràfiques, socials i econòmiques de la població. L'Organització de les Nacions Unides defineix el cens com un conjunt d'operacions encaminades a reunir, resumir, valorar i publicar dades de tipus demogràfic, cultural, social i econòmic de tots els habitants d'un país referit a un moment concret. Perquè un cens sigui reconegut per l'ONU ha de tenir auspici oficial (dut a terme per un govern), un territori definit, universalitat (sense duplicacions ni omissions) i simultaneïtat (moment censal en el qual s'extreuen totes les dades).

2. Fonts

Per poder dur a terme aquest treball s'han consultat les publicacions de cada cens, a partir de les quals l'IBESTAT ha seleccionat la informació referida a l'arxipèlag balear i, posteriorment, quan ha estat possible, l'ha informatitzat o, si no ha estat possible, ha bolcat la informació en un full de càlcul on s'ha traslladat les dades així com es publicaren en el seu moment.

Els censos sorgeixen de la necessitat política de tenir una referència de quina és la població per poder executar els seus projectes, de fet, els censos més antics obeïen a interessos en general relacionats amb una voluntat recaptatòria. Es poden trobar antecedents en la història de com per assolir diferents objectius polítics es confeccionen llistats de la població o de part d'ella. A Espanya, els primers manuscrits amb una finalitat "estadística" i que tenen per objecte un recompte apareixen al voltant dels monarques dels segles XV i XVI. L'objectiu d'aquests primers censos no era el coneixement de la població sinó l'obtenció de llistats que relacionessin als veïns amb obligació de pagar impostos. Són els censos coneguts com a censos de "veïnats". Eduardo García España va publicar el 1991 un interessant article sobre els Censos de població espanyols (Rev. Estadística espanyola, vol. 33, núm. 128, 1991, pàgs. 441 a 500) en el qual resumia les característiques del que denomina primera etapa o època primitiva dels censos (segle XVI fins a mitjan segle XVIII):

- La unitat d'estudi és el veí o el veí *pechero* ('tributant').
- L'objectiu principal no era tenir un coneixement de la població i les seves característiques, sinó que gairebé sempre es va realitzar amb finalitats primordialment fiscals o recaptatòries i només subsidiàriament permetia conèixer la grandària de la població correntment mesurada en veïns.

- La informació primària la proporcionaven les autoritats dels pobles que se les arreglaven com podien consultant padrons locals, registres del compliment pasqual (llibres de matrícula) o recorrent al seu simple coneixement de la població.
- No tenen una data de referència i el procés de recollida de la informació, sovint, durava un període més o menys extens. La finalitat d'aquests censos és elaborar llistats dels veïns que tenien obligació de contribuir i només es repetien quan es considerava que havien quedat desfasats o es tractava d'introduir un nou impost.

En el segle XVI s'inicia la realització de censos en un sentit ample, passant de mers recomptes locals a abastar tota la Corona de Castella i la d'Aragó. En 1528 el rei Carlos I va ordenar que es dugués a terme el **Cens de Pecheros** l'objectiu del qual era elaborar un llistat dels veïns (*pecheros*) que tenien l'obligació de tributar. Més tard, en 1586, Felipe II va ordenar a tots els Bisbes de la Corona de Castella que li fessin una relació de tots els pobles de les seves respectives diòcesis indicant el nombre de feligresos de cadascuna d'elles, donant lloc al **Cens dels Bisbes (1587)**. Quatre anys més tard, com a conseqüència del desastre de la Gran Armada, el rei Felipe II va obtenir de les Corts de Castella autorització per imposar un "donatiu" de vuit milions de ducats destinat a sufragar les despeses originades en la contesa, pel que es va dur a terme el **Cens dels Milions (1591)**. El "donatiu" havia de recaure sobre tots els veïns sense distinció d'estats, només estava exempta de pagar l'Ordre dels Franciscans encara que no de participar en el còmput i, a més, tots els veïns havien de comptar per igual, la qual cosa no vol dir que haguessin de pechar el mateix. Aquest tipus de cens lligat a una finalitat econòmica o relacionat amb els recursos humans o materials disponibles es va mantenir durant tot el segle XVII, sempre obeint a interessos aliens al coneixement de la població, entre ells destaquen el **Cens de la Sal (1631)** relacionat amb l'impost establert per les arquees reals sobre la sal, o els recomptes fets per al reclutament militar coneguts com les **Levas militars (1693-1694)**.

En 1712, pocs dies després d'iniciar-se les negociacions d'Utrecht per posar fi a la Guerra de Successió espanyola, el Bisbe de Girona, Director General de la Real Hisenda i Governador d'Hisenda del rei Felipe V va ordenar la formació d'un nou veïnat, l'objectiu del qual era un repartiment més equitatiu dels impostos extraordinaris amb que havien de sufragar-se les despeses motivades per la guerra recentment acabada. Cada província (intendència) va guardar el seu veïnat fins que en 1717 el Marquès de Campoflorido, en aquells dies Governador del Real Consell d'Hisenda, del monarca, va ordenar que es remetessin a la cort la relació de tots els veïnats. Aquesta ordre va fer que posteriorment aquest cens fos conegut com a **Cens de Campoflorido** a pesar que la iniciativa va ser del Bisbe de Girona. Aquest cens fou el primer intent de formació d'un cens amb les mateixes instruccions i simultani per a les Corones de Castella i d'Aragó encara que no inclou ni al País Basc ni a les províncies insulars.

Posteriorment, Fernando VI va encarregar a qui seria Marquès de la Ensenada, un cadastre, Cadastre del Marquès de la Ensenada (1749-1756) que es va realitzar mitjançant l'emplenament d'un qüestionari que contenia quaranta preguntes que havien de ser contestades pels veïns i inclou per primera vegada una relació dels pobles censats i dels seus habitants. La seva finalitat era obtenir una informació que permetés simplificar el sistema d'impostos de la Corona de Castella.

A mitjan segle XVIII s'inicia la segona època, que en l'article citat qualifica de moderna, i que es caracteritza perquè:

- La unitat d'estudi elemental és la persona (l'habitant, no el veí).
- Tracten d'incloure a tots els habitants.

- La seva finalitat és el coneixement de la població i de les seves principals característiques. Es considera una eina necessària per a la presa de decisions o planificacions polítiques posteriors.
- La informació la proporciona directament la persona.
- S'inclou una data de referència respecte a la recollida de la informació.

En 1768 durant el regnat de Carlos III, Pedro Pablo d'Abarca i Bolea, Comte d'Aranda i President del Consell de Castella ordena que es realitzi un estudi per conèixer quina és la població del regne per poder promoure "idees útils" per a l'estat i establir un equilibri just en les obligacions dels vassalls del rei. Aquest cens, conegut popularment pel nom del noble que ho va impulsar, reuneix ja característiques pròpies dels censos moderns i, de fet, se'l considera el primer Cens espanyol modern: la seva finalitat era el coneixement de la població, s'elabora un formulari únic que havien de respondre totes els diòcesis, s'adreça a tota la població (inclosos l'estament nobiliari i l'eclesiàstic). El **Cens d'Aranda** significa una passa important en el desig d'obtenir dades veraces, per això es van donar instruccions encaminades a evitar l'ocultació de dades i la falta de resposta – pràctica habitual per evitar pagar impostos-, entre d'altres es va prohibir fer públiques els dades individuals, donant d'alguna manera origen al que avui es coneix com a secret estadístic. La recollida de la informació s'encarregà als bisbes que al seu torn van confiar l'obtenció de les dades locals als rectors (baix secret de confessió) i es van acabar de recollir un any després. La manca de confiança en l'eficàcia de la burocràcia civil va dur a encarregar-ne l'elaboració a l'estructura administrativa de l'Església, raó per la qual les dades es presentaren per diòcesis, cosa que va dificultar la comparació amb els censos posteriors. En 1773, la Real Acadèmia de la Història va ordenar la còpia dels resultats resumits del **Cens d'Aranda** encara que no es va completar totalment. Els documents originals s'han perdut de manera que per a l'edició facsímil que va publicar l'INE en 1999 es va recórrer a aquesta còpia. Aquest fons documental reproduït per l'INE és la font que l'IBESTAT ha utilitzat per elaborar la taula que es publica del cens 1768 referida a les illes, a la qual s'ha afegit una altra taula inclosa en el Cens de Floridablanca amb els resultats obtinguts en incloure cures, beneficiats i religiosos que en la taula per edats primitiva estaven exclosos.

Els resultats del Cens d'Aranda es van considerar poc fiables i van aconsellar que en 1786, Don José Moñino y Redondo, Comte de Floridablanca, ministre de Carlos III i substituït del Comte d'Aranda, dictés una Real Ordre en la qual es disposava la realització d'un nou cens. Abans de la seva execució s'ordenà als intendants de les diferents províncies que fessin una relació de tots els seus pobles (antecedent de l'actual nomenclátor), amb la finalitat de disposar d'un inventari dels pobles de la corona i facilitar el control de la recollida de la informació. A més, en l'elaboració d'aquest cens es van donar instruccions per assegurar el secret de les dades, s'encomana l'obtenció de les dades a les autoritats civils i la recollida de la informació es va realitzar mitjançant l'emplenament d'un qüestionari que es va fer arribar als batles i regidors de cada localitat on es demanava informació sobre el nom d'homes i dones, sexe, estat civil, grup d'edat i ofici. Es van publicar únicament els resums realitzats per les Intendències, a cadascun dels quals dedica una pàgina doble. Les dades referides a Balears del **Cens de Floridablanca** s'han obtingut de la transcripció realitzada per l'INE d'acord a la documentació localitzada en l'Arxiu de la Real Acadèmia de la Història, Biblioteca del Palau Real, Biblioteca Nacional i altres arxius provincials.

A final del segle XVIII en 1797, Manuel Godoy mentre que va estar al capdavant del govern de Carlos V va ordenar formar un nou cens, els resums provincials es van publicar en 1801. El **Cens de Godoy** segueix les mateixes directrius que els dos anteriors encara que no existeix fons documental perquè els manuscrits originals van desaparèixer. Les dades proporcionades d'aquest cens s'han pres de l'edició facsímil publicada per l'Institut Nacional d'estadística en 1992.

En aquells dies, les guerres napoleòniques i la inestabilitat política van obrir un període que no va afavorir la realització d'un nou cens fins a 1857, sí es van fer alguns recomptes de població d'escassa fiabilitat com per exemple els **Censos de policia**. Al cens de 1857 li van seguir quatre censos més (1860, 1877, 1887 i 1897) que van ser realitzats per la Comissió d'Estadística del Regne creada en 1856 i que en 1857 va canviar el seu nom per Junta d'Estadística. En 1870 es crea l'Institut Geogràfic que tres anys després assumeix les tasques de la Junta d'Estadística i passa a denominar-se Institut Geogràfic i Estadístic, de manera que des de 1857 els censos s'han realitzat per un òrgan estadístic.

En el **Cens de 1857** es classifica per primera vegada la població segons la divisió provincial aprovada en 1833 (i vigent gairebé sense varietat fins a dia d'avui) i també per, primera vegada, s'inclou una data de referència i es classifica la població en "establerta" i "transeünt". En aquest cens es comptabilitza la població de fet, entenent per aquesta la població present (establerta més transeünt) en el moment d'elaborar el cens. La població de dret queda definida per la població que en el moment censal estava establerta. Encara que els resultats censals no van ser de gran qualitat un dels seus mèrits va ser que per primera vegada es realitza un cens controlat per una institució estadística i que es va intentar l'empadronament simultani i nominal de tota la població respecte al mateix dia i al domicili de fet seguint les pautes marcades pels països europeus. No obstant això, els mateixos responsables d'aquest Cens van advertir, en el moment de la seva publicació, de la poca fiabilitat de les xifres obtingudes recomanant que es realitzés un nou cens que es va materialitzar en 1860.

L'aportació del **Cens de 1860**, a més d'una major qualitat de les dades, va consistir a augmentar la informació recollida, incorporant més preguntes, com per exemple el nivell d'instrucció. Per assegurar el procés de recollida de les dades es van dur a terme treballs preliminars amb l'objectiu de confeccionar un llistat de tots els habitatges que calia visitar.

La situació política va impedir que cinc anys després es dugués a terme el cens que per llei s'havia de dur a terme. Caldrà esperar l'any 1877 perquè el govern encarregui l'Institut Geogràfic i Estadístic l'elaboració d'un nou cens, al que seguirien el de 1887 i el de 1897. Aquest darrer es va quedar a mig camí, es publiquen dades provisionals i un nombre reduït de taules perquè estava molt proper al següent cens que havia de dur-se a terme en 1900 per exigència legal.

Els censos del segle XX introdueixen progressivament millores tant pel que fa a la recollida de la informació o en el tractament de les dades com en les classificacions utilitzades, contingut, difusió de resultats i detall territorial. Des de 1900 hi ha hagut censos de població cada deu anys sense cap excepció i en els censos de 1970 i 1981 la informació es recull a partir d'una mostra. L'Institut Geogràfic i Estadístic en 1901 es va transformar en una direcció general depenent del Ministeri de Treball i a partir de llavors es van produir diversos canvis fins que en 1945 es va crear l'Institut Nacional d'Estadística. Tots els Censos del segle XX van ser realitzats per l'òrgan estadístic nacional del moment.

Població

Les dades incloses en aquesta publicació se refereixen a la població balear, encara que el criteri de classificació seguit no sempre ha estat el mateix. En el Cens d'Aranda es comptabilitzen els habitants de les parròquies i en el Cens de Floridablanca es fa referència a "ànimes". En els censos de mitjans segle XVIII es va voler incloure, amb major o menor encert, la població assentada a cadascuna de les províncies (intendències) i en els municipis que les constituïen en aquest sentit s'entenia que la població assentada incloïa tant els que es trobessin presents com els quals després es definirien com a absents, però no els transeünts.

En el Cens de 1857 es va introduir la classificació de la població per municipis segons la seva situació de residència (presents, absents i transeünts) proporcionant xifres agregades de la població de dret i de fet. En 1857 i 1860 s'entenia com a població de fet la població establerta més la qualificada de transeünt en el moment censal, mentre que la població de dret queda delimitada a l'“establerta” en el moment censal. En el cens de 1887 es classifica com a població de dret als habitants presents al territori de referència en la data de referència censal més els absents i a la població de fet als habitants presents en el territori de referència en la data censal més els transeünts. Aquesta classificació (situació de residència de la població) es manté en tots els censos posteriors fins a 1991, en el cens del 2001 desapareix encara que la seva classificació de la població està molt propera al concepte convencional de població de dret.

Els censos compresos entre mitjans segle XIX i 1950 classifiquen les característiques demogràfiques de la població de fet, a partir de 1960 es refereixen a la població de dret.

3. Àmbit temporal

En aquesta recopilació es recullen dades dels censos moderns (des de mitjans segle XIX fins el cens de 1981). A més a més s'inclouen taules diverses amb dades de censos anteriors com el d'Aranda (1768), el de Floridablanca (1787) i el de Godoy (1797).

Els censos primitius s'elaboraven obeint a l'interès governamental del moment, no tenien una periodicitat fixada i la informació es recollia durant un període més o menys llarg. En 1858 el Reial decret que ordenava la realització del Cens de 1860 va establir l'obligació d'elaborar un cens cada cinc anys, però seguint recomanacions internacionals, en 1863 aquest interval va passar a ser decenal. El següent cens havia d'haver estat en 1870, la inestabilitat política del moment no ho va permetre fins a 1877, al que van seguir el de 1887 i el de 1897.

En 1887 es va promulgar una llei que va establir que a partir de 1900 els censos havien d'elaborar-se amb una periodicitat decenal en els anys acabats en zero i amb referència al 31 de desembre. Posteriorment, per acord internacional, s'estableix que es realitzin en els anys acabats en 1 (Censos de 1981, 1991, 2001 i 2011).

La data de referència pel que fa a la recollida de la informació apareix per primera vegada en el cens de 1857. Al llarg de la història censal s'ha intentat mantenir la mateixa data de referència encara que per circumstàncies diferents no sempre ha estat així. El quadre següent recull les modificacions experimentades en el temps:

Cens	Data de referència	Periodicitat
1857	21 de Maig	-
1860	23 de Desembre	-
1877 a 1897	31 de Desembre	Decenal
1900 a 1970	31 de Desembre	Decenal (anys acabats en 0)
1981	1 de Març	Decenal (anys acabats en 1)

4. Àmbit territorial

La majoria de les taules proporcionen xifres per al conjunt de les Illes Balears, en poques ocasions es descendeix a l'àmbit municipal encara que en els Censos del segle XX el nombre de preguntes incorporades s'amplia notablement de cens a cens. La desagregació territorial amb la qual es van publicar els resultats dels Censos de 1991 i 2001 només va ser possible per la manera de recollida de la informació i per disposar dels fitxers corresponents que van permetre fer una explotació més detallada.

En els Censos anteriors a 1930 es proporcionen dades per al total de les illes, s'incorporen algunes taules agregades per partit judicial i amb menor freqüència algunes per municipi com a àmbit territorial inferior.

En els primers censos (1860,1877 i 1887) es poden trobar taules per illes i illetes o per partit judicial. Els partits judicials eren 5, dos d'ells corresponien a Eivissa i a Maó que agrupaven la totalitat dels municipis de les respectives illes. A Mallorca hi havia tres partits judicials: el de Palma (comprenia els municipis d'Algaida, Banyalbufar, Bunyola, Calvià, Deià, Esporles, Estellencs, Establiments, Fornalutx, Lluçmajor, Marratxí, Palma, Puigpunyent, Santa Eugènia, Santa Maria, Sóller i Valldemossa); el de Manacor (comprenia els municipis d'Artà, Campos, Capdepera, Felanitx, Manacor, Montuïri, Porreres, Sant Joan, Santanyí, Son Servera i Vilafranca) i el d'Inca (comprenia els municipis d'Alaró, Alcúdia, Binissalem, Búger, Campanet, Costitx, Escorca, Inca, Lloseta, Llubí, Maria de la Salut, Muro, Pollença, Sa Pobla, Sencelles, Santa Margalida, Selva i Sineu).

A partir de 1930 i fins a 1981 s'introdueixen classificacions per grandària (estrat) del municipi que són agregacions dels municipis segons el nombre d'habitants de la seva població de fet si és un cens anterior a 1960 o de la població de dret si és posterior a 1950.

En els censos de 1960, 1970 i 1981 s'utilitza una classificació per zona (tipus de municipi) que són també agrupacions de municipis amb les següents categories:

- Zona rural: Municipis menors de 2001 habitants
- Zona intermèdia: Municipis entre 2001 i 10.000 habitants i
- Zona urbana: Municipis majors de 10.000 habitants

La zona urbana es classifica, al seu torn, en tres categories: municipis de 10.001 a 50.000 habitants, municipis de 50.001 habitants a 100.000 habitants i municipis majors de 100.000 habitants. A Balears pot ocórrer que en una d'aquestes categories no s'inclouï cap municipi, en aquest cas aquesta categoria no apareix en la taula (per exemple, en el Cens de 1981 no apareix la subcategoria de "Municipis de 50.001 habitants a 100.000 habitants" perquè no n'hi havia cap).

Els municipis es presenten en les taules amb els topònims actuals. En el cas que en la sèrie històrica un municipi s'hagi agregat o desagregat d'un altre existent en l'actualitat la manera de presentar-ho és mitjançant la unió o separació del topònim. Per exemple, en els Censos de 1857 a 1920 el municipi d'Alaró estava format pel que avui és Alaró i Consell, en les taules d'aquests anys apareixerà (Agregat) Alaró + Consell.

Seguint amb l'exemple anterior, en la taula resum de l'evolució de la població segons els censos per municipi, les sèries es presenten de la manera següent: en els censos de 1857 a 1920 figurarà una

xifra de població en el literal (Agregat) Alaró + Consell i en els censos posteriors apareixerà un punt (no aplicable). A partir de 1930 en el literal Alaró i en el de Consell figurarà una dada de població i en les dades anteriors a 1930 figurarà un punt (no aplicable). En el quadre següent s'inclouen totes les modificacions experimentades al llarg del temps:

MUNICIPI	Cens	Grandària	Literal en la publicació
MUNICIPIS DE MALLORCA			
<i>ALARO</i>			
Alaró	1857 a 1920	Alaró+ Consell	(Agregat): Alaró+ Consell
Alaró	Des de 1930	Alaró	Alaró
Consell	Des de 1930	Consell	Consell
<i>ARTÀ</i>			
Artà	1857	Artà+ Capdepera	(Agregat) Artà+ Capdepera
Artà	Des de 1860	Artà	Artà
Capdepera	Des de 1860	Capdepera	Capdepera
<i>ESTABLIMENTS</i>			
Establiments	1857 a 1910	Establiments	(Desagregat) Establiments
<i>PALMA</i>			
Palma	1857 a 1910	Palma sense Establiments	(Desagregat) Palma sense Establiments
Palma	Des de 1920	Palma amb Establiments	Palma
<i>PETRA</i>			
Petra	1857 a 1981	Petra+Ariany	(Agregat) Petra+Ariany
Petra	Des de 1991	Petra	Petra
Ariany	Des de 1991	Ariany	Ariany
<i>MANACOR</i>			
Manacor	1857 a 1887	Manacor+ Sant Llorenç	(Agregat) Manacor+Sant Llorenç
Manacor	Des de 1897	Manacor	Manacor
Sant Llorenç	Des de 1897	Sant Llorenç	Sant Llorenç
<i>SANTANYÍ</i>			
Santanyí	1857 a 1920	Santanyí+ Ses Salines	(Agregat) Santanyí+Salines, Ses
Santanyí	Des de 1930	Santanyí	Santanyí

Ses Salines	Des de 1930	Ses Salines	Salines, Ses
<i>SELVA</i>			
Selva	1857 a 1920	Selva+ Mancor	(Agregat) Selva + Mancor
Selva	Des de 1930	Selva	Selva
Mancor	Des de 1930	Mancor	Mancor de la Vall
<i>SENCELLES</i>			
Sencelles	1857	Sencelles+ Costitx	(Agregat) Sencelles+ Costitx
Sencelles	Des de 1860	Sencelles	Sencelles
Costitx	Des de 1860	Costitx	Costitx
<i>SINEU</i>			
Sineu	1857 a 1920	Sineu+ Lloret	(Agregat) Sineu + Lloret
Sineu	Des de 1930	Sineu	Sineu
Lloret de V.	Des de 1930	Lloret	Lloret de Vistalegre
MUNICIPI DE MENORCA			
<i>MAÓ</i>			
Maó	1857 a 1860	Maó+ Sant Lluís+ Es Castell	(Agregat) Maó+ Sant Lluís+ Castell,es
Maó	1877 a 1900	Maó+ Sant Lluís	(Agregat) Maó+ Sant Lluís
Maó	Des de 1910	Maó	Maó
Sant Lluís	Des de 1910	Sant Lluís	Sant Lluís
Es Castell	Des de 1877	Es Castell	Castell, Es
<i>MERCADAL</i>			
Es Mercadal	1857 a 1981	Es Mercadal+ Es Migjorn	(Agregat) Mercadal,Es+ Migjorn, Es
Es Mercadal	Des de 1991	Es Mercadal	Mercadal, Es
Es Migjorn	Des de 1991	Es Migjorn	Migjorn, Es
MUNICIPI D'EIVISSA-FORMENTERA			
<i>EIVISSA</i>			
Eivissa	1857 a 1860	Eivissa	Eivissa
Eivissa	1877 a 1887	Eivissa+ Formentera	(Agregat) Eivissa-Formentera
Eivissa	Des de 1897	Eivissa	Eivissa
Formentera	1857 a 1860	Formentera	Formentera

Formentera	Des de 1897	Formentera	Formentera
------------	-------------	------------	------------

5. Puntualitzacions específiques sobre cadascun dels Censos

En aquest apartat s'indiquen detalls metodològics de cadascun dels Censos que poden ajudar a interpretar correctament les dades.

Censos de mitjans segle XVIII (Cens d'Aranda, Floridablanca i Godoy)

La recollida de la informació del cens d'Aranda (finals de 1768 i principis de 1769) es va encomanar als Bisbes els qui van repartir entre els seus rectors un únic formulari. En aquest formulari havien de resumir la població de cadascuna de les parròquies en una taula de doble entrada per grup d'edat, estat civil i sexe, també es va recollir una classificació per ocupació. Els rectors van emplenar els formularis basant-se en els "llibres de matrícula" – llibres en els quals figuren els feligresos que havien complert amb els preceptes religiosos- i en el cas dels menors en el coneixement que tenien dels seus feligresos. A Balears les dades es refereixen a la diòcesi de Mallorca però malgrat que les Pitiüses també pertanyien a ella a causa d'una omissió que es va realitzar en fer la còpia del cens en 1773 per la Real Acadèmia de la Història i d'on provenen les dades recopilades per l'IBESTAT, no disposem de les seves dades. Menorca en aquestes dates estava cedida a Gran Bretanya.

En aquest cens es classifica la població per estat civil: solters o casats. Respecte als vidus va haver-hi parròquies que van interpretar que tot aquell que havia contret matrimoni era una persona casada, mentre que en unes altres es va interpretar que eren solters tots els que es podien casar i van incloure entre aquests als vidus. En la informació també s'anotava quins estats quedaven exempts de pagar impostos i no estaven comptabilitzats en la taula per sexe, edat i estat civil. Les xifres dels exempts en la Diòcesi de Mallorca van ser:

- Privilegi Real: 2.517
- Reial hisenda: 162
- Reial Cruzada: 39
- Inquisició: 67
- i Gentilhomes: 13

L'ibestat ha traslladat les dades tal com figuren en el manuscrit encara que en algun cas les xifres parcials no sumen els totals que es proporcionen. Els municipis en els quals s'han detectat diferències són:

- Alaró: el total d'homes solters hauria de ser 680 i el total d'homes 1.126
- Binissalem: el total d'homes solters hauria de ser 682 i el total d'homes 1.101
- Costitx: el total d'homes solters hauria de ser 319 i el total de casats 185
- Inca: el total de dones solteres 843 i el total de dones 1.142
- Manacor: el total d'homes de més de 50 anys hauria de ser 372
- Porreres: el total d'homes d'entre 25 i 39 anys hauria de ser 305, el total d'homes solters 918 i el total d'homes 1.466
- Sa Pobla: la dada de les dones solteres de 25 a 39 anys no figura
- Sant Joan: la xifra de les dones de més de 50 anys hauria de ser 130
- Sant Llorenç: el total de dones solteres hauria de ser 108 i el total de dones 151
- i finalment, Selva: el total d'homes entre 16 i 24 anys hauria de ser 200 i el total d'homes 1.278.

Quan es va dur a terme el Cens de Floridablanca es va proporcionar un resum de les xifres d'aquest cens recalculant els resultats totals incloent capellans, beneficiats i religiosos que no estaven considerats en la taula per sexe i edat publicada inicialment, per aquest motiu els resultats d'ambdues taules no són coincidents.

En el Cens de Floridablanca s'expliquen les "ànimes o individus de cada casa, habitació o refugi dins del poble, o en el seu camp i jurisdicció", els residents en habitatges col·lectius (convents, hospitals i orfenats) es van censar apart i no es van incloure en la classificació per edats (l'ibestat els ha inclòs en la categoria de No consta edat). Aporta informació sobre la població per sexe, estat civil (en la qual ja s'inclouen els vidus com una categoria més) i grup d'edat i s'inclou una taula amb 23 ocupacions de les quals gairebé la meitat està dedicada al clergat secular i assistents de l'església o a ocupacions relacionades amb ella i no hi ha rúbriques on classificar els professionals de la sanitat, ensenyament i construcció. A més, en aquest resum provincial es proporciona una altra informació – que no s'ha recollit en aquesta recopilació-, com per exemple sobre l'estament eclesiàstic, col·legis, hospitals, parròquies, convents, beateris, cases de reclusió, cases d'expòsits etc.

El Cens de Godoy continua la línia iniciada per l'anterior, manté la divisió administrativa de províncies, en aquells dies anomenades Intendències, que es va utilitzar en el de Floridablanca i introdueix alguns canvis com una major desagregació de les edats, una classificació de les ocupacions més detallada i es comptabilitza tota la població qualsevol que fos el tipus d'habitatge on residís. També proporciona, com l'anterior, informació sobre establiments públics, centres benèfics, hospitals, acollits etc.

Censos del segle XIX

A partir del cens de 1857, tots els censos seran duts a terme per un òrgan estadístic i s'inicia una evolució positiva tant en la recollida de la informació com en el seu contingut i en la seva qualitat metodològica. Un canvi important en aquest temps va ser el Reial decret de 1833 en el qual s'estableix una divisió provincial semblant a l'actual i la celebració en 1853 del primer Congrés Internacional d'Estadística en el qual s'acorda elaborar bases i mètodes comuns en l'elaboració de les estadístiques i la creació d'estadístiques internacionals comparables. Entre d'altres recomanacions, respecte als censos de població, s'aconsella que la unitat elemental siguin les persones, que es refereixin a la població de fet, es realitzin cada deu anys en el mes de desembre, s'obtinguin les dades per inscripció directa de famílies i que els resultats nacionals es publiquin amb continguts i formes comunes a tots els països per facilitar les comparacions. En una reunió posterior, la quarta, s'estableix que tot el cens ha de tenir la mateixa data de referència i que s'han d'incloure dades relatives als edificis i als habitatges. Un altre fet clau en l'evolució dels censos espanyols va ser la creació en 1856 de la Comissió d'Estadística General del Regne ja que a partir de llavors la realització d'aquesta operació estadística és duta a terme i dirigida per personal qualificat.

En el Reial decret de 1856 que ordena la formació del Cens de 1857 s'assenyala que es farà "per empadronament nominal i simultani dels habitants, així nacionals com a estrangers. Amb les cèdul·les d'inscripció individual havien de formar-se padrons de pobles; amb ells, resums per partit judicial; i amb aquests, resums de província". Inicialment es va pretendre recollir informació sobre ocupacions però a causa de les dificultats que va plantejar aquesta informació es va renunciar a obtenir-la. A més, es classifica la població per primera vegada diferenciant entre "establerta" o

“transeünt” entenen per la primera la població present en el moment censal i per la segona la població no establerta però present en el moment censal. En la interpretació de les dades referides a la població establerta s'ha de tenir en compte que no es va poder recollir la població absent i que els habitants es van empadronar a la casa o lloc on havien dormit el dia de l'empadronament, qualsevol fos la seva naturalesa, veïnatge o el seu domicili.

En el Cens de 1860 es publica la mateixa informació que en el cens anterior però en l'aspecte territorial es proporciona una taula per illes i illetes i també per partit judicial. A més es recull informació sobre instrucció elemental i professions. En la presentació del Cens s'aclareix que pel que fa a les professions, s'expliquen professions no persones ja que es comptabilitzen totes les professions declarades per un mateix individu.

En aquest cens es va comptabilitzar la població de dret o població resident a Espanya en el moment d'elaborar el cens (el que va suposar haver d'incloure a mariners embarcats, tropes destinades a l'estranger, etc.). S'han seleccionat totes les taules que es proporcionen per municipis ja que les de la resta publicades poden calcular-se a partir d'aquestes: són quatre taules per municipi creuades per situació de residència, grup d'edat, estat civil, lloc de naixement (Espanya o a l'estranger) i instrucció elemental. A més, s'inclouen dues taules més, una per partit judicial i professions i una altra amb el desglossament els habitants de cadascuna de les illes o illetes que constitueixen l'arxipèlag Balear.

En la recollida de la informació del Cens de 1877 només es va demanar la informació necessària al cap de família, a qui van fer omplir dos formularis idèntics. Es continua amb la classificació de la població de fet i de la població de dret i s'intentà diferenciar en la població entre veïns i domiciliats. En el moment de comptabilitzar-los va haver-hi errors, ja que cada ajuntament va emprar un criteri diferent, i no segons el que establia la Llei i, en conseqüència, quan es van publicar les dades es va reprendre la classificació anterior (establerts i transeünts). En aquest cens es van incloure els residents en col·lectius, com les presons o les cases de beneficència.

El criteri seguit en la classificació per activitat en 1877 va ser que cada persona especificqués el seu ofici (o oficis) i que després l'òrgan estadístic responsable els agrupés. El problema que es van trobar va ser com homogeneïtzar les diferents activitats declarades: a cada territori el mateix ofici tenia un nom diferent, o bé els uns dels altres variaven molt poc, o diferents treballs a les ciutats es podia considerar solament un en els nuclis rurals. Si s'indicava més d'un ofici havien d'inscriure primer el que els produís més rendiment i després la resta, per aquest motiu el total de treballadors és superior al total de la població. En la metodologia d'aquest cens se n'adverteix:

1. Les dades relacionades amb indústria estan **infravalorats**.
2. Comerç inclou fabricants i reparadors.
3. Agricultura inclou propietaris de finques urbanes.
4. Transport exclou el marítim.

En el Cens de 1877 se segueixen publicant taules similars a la dels censos anteriors però a més incorpora una taula més detallada per edat i sexe per a Balears i Palma sense Establiments.

En el cens de 1887 es descendeix d'unitat territorial i els municipis se subdivideixen en llogarets, llocs, barriades i caserius annexos a municipis. Es pretén que aquest cens vagi lligat al Nomenclátor.

En línies generals es presenten les mateixes taules que en el cens anterior i s'incorpora, per primera vegada, informació sobre la població resident estrangera. En la classificació per situació de residència (població de dret i població de fet) s'introdueix la subclassificació de població absent, present i transeünt amb una definició de cadascuna d'elles similar fins al cens de 1991.

Les dades del Cens de 1897 no van arribar a publicar-se, tan sols es va difondre una xifra provisional per situació de residència i municipi i una xifra definitiva tan sol per al total de les Illes Balears. En 1880 es va publicar una llei que va establir que els censos es duguessin a terme el darrer dia dels anys acabats en zero i s'ordena que el proper cens es realitzi el 31/12/1900. La qual cosa va conduir al fet que s'abandonessin els treballs relacionats amb el cens de 1897 i s'iniciessin els preparatius del nou cens.

Censos del segle XX

A partir de 1900 i amb una continuïtat permanent durant tot el segle es van elaborar censos cada 10 anys. En resum, es manté la classificació de la població per situació de residència (població de dret i població de fet) fins a l'any 2001 en el qual per exigència legal desapareix per establir una única unitat de recollida de la informació, "el veï", és clar amb un significat diferent a l'utilitzat en els censos primitius. Ara es refereix al resident habitual en el municipi amb una accepció similar a la utilitzada anteriorment per a la població de dret.

Al llarg dels cent anys s'incorporen noves variables d'anàlisi i els avanços tecnològics faciliten que la seva elaboració i la qualitat de les dades millorin. En tots ells s'inclouen les característiques demogràfiques bàsiques (sexe, edat, lloc de naixement, estat civil, instrucció i nacionalitat) amb un progressiu detall i l'estudi de l'activitat passa a ser un dels aspectes més desenvolupats, així com el de la migració. En alguns s'aborden altres temes com els relacionats amb la nupcialitat o la fecunditat i en els més recents sobre llars i famílies.

En 1900 la classificació per professions es va realitzar segons la Nomenclatura de Professions adoptada per l'Institut Internacional d'Estadística en la sessió de Chicago de 1893. Van sorgir 91 grups de professions, que posteriorment es van condensar en 31, aquest canvi dificulta la comparació amb els censos anteriors. Posteriorment les classificacions utilitzades en cada cens utilitzen diferents nomenclatures, per a un major detall es poden consultar les metodologies desenvolupades per l'organisme estadístic que els va elaborar.

Fins a 1920 no es recull com a part de la informació censal l'any de naixement la qual cosa afectava a les dades recollides ja que es declarava l'edat i això conduïa a que alguns grups quedessin sobredimensionats i uns altres excessivament reduïts. A més es van incloure preguntes relacionades amb la nupcialitat i la fecunditat.

En 1950 s'amplia notablement la informació relacionada amb l'activitat econòmica. A partir d'aquest cens es mantenen aquestes preguntes en els qüestionaris censals encara que les definicions poden variar lleugerament d'un cens a un altre i se solen plantejar respecte a una data en concret.

Fins a 1960 totes les classificacions es van fer de la població de fet, a partir d'aquest cens es va fer de la població de dret. També s'explica la metodologia seguida per a la recollida de les dades de la població activa i les seves classificacions, ja que els resultats d'aquest cens difereixen dels de l'Enquesta de Població Activa, que es va començar a realitzar en el 1964. En aquest cens s'empra el mostreig per donar xifres avenç i s'utilitza per primera vegada per a les tabulacions l'ordinador.

A més la forma de recollida de les dades s'emmarca en els anomenats censos tradicionals que són censos exhaustius en els quals es pregunta a tota la població que exigeixen un gran esforç material, de recursos humans i de recursos econòmics. Els censos de 1970 i 1981 -i el del 2011- es van dur a terme per mostreig, en aquests censos es van recollir de forma exhaustiva el nombre d'habitants, la situació de residència i el sexe i per mostreig la resta de les categories excepte el tipus d'habitatge en 1970 i el nombre de famílies i els censats en establiments col·lectius en 1981. En les metodologies publicades per l'Institut Nacional d'Estadística es detalla com es va realitzar la selecció de la mostra i el tractament realitzat.